

HAYNALD LAJOS BÍBOROS PÜSPÖKI PROCESSZUSAI A VATIKÁNI TITKOS LEVÉLTÁRBAN

Haynald Lajos bíboros, kalocsa-bácsi érsek (1867–1891) dualizmus kori egyháztörténelmünk kiemelkedő alakja. Jelentőségéről sokat elárul, hogy a német *Lexikon für Theologie und Kirche* róla szóló szócikkének írója egyenesen a 19. századi Magyarország legjelentősebb püspökének nevezi.¹ Az bizonyos, hogy a kor egyik legbefolyásosabb egyházi személyisége volt, akinek fordulatokban bővelkedő életútja korunkban is érdekes lehet.

1. HAYNALD LAJOS SZEMÉLYE

1816. október 3-án született Szécsényben. Pásztói, jogvégzett származású édesapja házitanító-magántitkár volt a szécsényi Forgách-kastélyban, édesanyja pedig egy váci németajkú szücsmester leánya.² Kilencből hat gyermekük élte meg a felnőttkort, Lajos volt a legidősebb fiú. A szécsényi évek mindvégig meghatározóak maradtak a számára. 1824-től Vácott, Pesten, majd Esztergomban tanult a piaristáknál. Az esztergomi szemináriumot 1830-ben kezdte el, de egy év múlva már a nagyszombati Marianumban találjuk. 1833-tól Bécsben tartózkodott a Pázmáneum növendékeként, a teológia mellett magyar köz- és magánjogot is tanult, tanulmányozta a siketnémák oktatását, és természetesen kihasználta a császárvárosban rejlő kulturális és tudományos lehetőségeket. 1837-től 1841-ig a bécsi Augustineumban tanult, eközben 1839-ben pappá szentelték. Doktorátusát 1840-ben szerezte meg, és itt töltött éveit alatt alapozta meg apjától örökölt botanikus érdeklődése mellé a szaktudását is.

1841 nyarától Pest-Lipótvárosban, majd a budai Mátyás-templomban káplán, és már ebben az időben elkezdett publikálni. 1842–1846 között az esztergomi szemináriumban tanított. 1846-tól Kopácsy József hercegprímás (1838–1847) titkára lett, annak halála után pedig irodaigazgató. Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején, bár a Főegyházmegyét irányító Kunszt József káptalani helynök (később kalocsa-bácsi érsek 1851–1866) Bécsbe menekült, ő mindvégig Esztergomban maradt. 1849 tavaszán, mivel az Esztergomi Főegyházmegye megtagadta a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetését,

---

1 Adriányi, Gabriel: *Haynald Lajos*. In Kasper, Walter, és mások (szerk.) *Lexikon für Theologie und Kirche*. 4. köt., Freiburg – Basel – Wien, Sonderausgabe 2009, Herder, 1223–1224.; Ezúton köszönöm Lakatos Andornak a téma felvetését, Bárány Zsófiának a korrektúra során tett javaslatait.

2 Részletes életrajz: Lakatos Andor: *1867–1891 - Haynald Lajos (1816–1891)*. Megjelenés előtt. Elérhető a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár oldalán, további Haynald-bibliográfiával együtt: <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1867-1891-haynald-lajos-1816-1891> (2014. november 8.)

elvezítette a Szemere-kormány (1849. május 2. – augusztus 11.) bizalmát, így a Vallás- és Közoktatási Minisztérium³ érélyes leiratban kérte Haynald Lajos felmentését, a felheccelt tömeg egy alkalommal még az ablakát is betörte.⁴ Végül a szintén Esztergomban maradt káptalani helynök-helyettes kénytelen volt engedni a nyomásnak, és június 26-án felmentette Haynaldot az irodaigazgatói szolgálat alól. 1849 őszén ismét régi munkakörében találjuk, mivel Scitovszky János hercegprímás (1849–1866) utasítására visszahelyezték hivatalába, Bécs pedig érdemeit (vagyis 1849-es megaláztatását) emlékéremmel ismerte el. 1851 tavaszán az Augustineum addigi elöljáróját, Simor Jánost⁵ előléptették, aki levélben kérte Haynaldot, hogy pályázzon a megüresedő állására, de Haynald végül nem pályázott. Ferenc József (1848–1916) egy fél év múlva, szeptember 9-én erdélyi koadjutor püspökké nevezte ki, a 84 éves Kovács Miklós püspök (1827–1852) mellé. A kinevezés azonban az új püspök joghatóságának illetve Kovács püspök lemondásának kapcsán súlyos diplomáciai konfliktushoz vezetett Bécs és Róma között, ezért a pápai megerősítés, azaz a prekonizáció csak 1852. március 15-én történt meg, a pápai bullák címzetes hebroni püspöki kinevezésével pedig csak júliusra lettek kész. Kovács püspök október 15-én elhunyt, onnantól megyéspüspök. Haynald hamarosan országszerte ismert, Rómában is elismert főpásztor lett, aki erdélyi éve alatt nagy lelkipásztori buzgóságról tett tanúságot, és még megpróbálkozott az Erdélyi Egyházmegye érseki rangra emelésével is. Az 1860-as októberi diploma, amely a magyar önrendelkezési jogokat csorbította, változást hozott Haynald Lajos életében: erdélyi püspökként határozottan fellépett az 1848-as forradalom egyik fontos követelése, Magyarország és Erdély uniója mellett.⁶ Az egyre növekvő feszültség eredményeként Ferenc József szemé-

3 A Szemere-kormány vallás- és közoktatási minisztere az a Horváth Mihály volt, akit 1848-ban csanádi püspökké neveztek ki, azonban hivatalában a pápa nem erősítette meg; püspöki processzusát a bécsi nunciatura el sem kezdte, legalábbis – eltérően a többi 1848-ban kinevezett, de meg nem megerősített főpapoktól – anyagának nincs nyoma a processzusok között. Vö.: Vatikáni Titkos Levéltár (Archivum Secretum Vaticanum, ASV), Archivio della Nunziatura di Vienna (Arch. Nunz. Vienna), Processi Canonici; Lásd még: Rendkívüli Ügyek Kongregációjának Levéltára (Sacra Congregazione degli Affari Straordinari Ecclesiastici, AA.EE.SS.), Austria, 1848–1850, posizione (pos.) 140, fascicolo (fasc.) 69–70.

4 Az Esztergomi Főegyházmegye és Haynald szerepéről a forradalom és szabadságharc idején bővebben: Zakar Péter: „*Hazám sorsa az én sorsom.*” *Az Esztergomi Érsekség 1848/49-ben.* Szeged 2003, Belvedere.

5 Simor János életútja sok helyen kapcsolódott össze Haynald Lajoséval. Simor 1813-ban született Székesfehérváron egy cipészmeister fiaként. Pappá 1836-ban szentelték. Volt növendéke (1832–1836) és elöljárója (1840–1842) a Pázmáneumnak, tanított Esztergomban (1846–1847), volt primási titkár (1847–1850), majd az Augustineum elöljárója, tanára és udvari káplán (1850–1851), ezután pedig bécsi minisztériumi tisztségviselőként a kormányt szolgálta – sokszor egyenesen a hercegprímás ellenében – győri püspöki kinevezéséig, 1857-ig. 1867. január 20-án az uralkodó esztergomi érsekké nevezte ki. Az I. Vatikáni Zsinaton ő is a kormányt képviselte, ezért csak Ferenc József (1848–1916) többször megismételt javaslatára, 1873-ban kapta meg a bíbort. 1891. január 23-án halt meg. Adriányi Gábor: 76. *Simor X. János.* In Beke Margit (szerk.) *Esztergomi érsekek 1001–2003.* Budapest, 2003, Szent István Társulat, 376–379.

6 Az egyik áprilisi törvény, az 1848. évi VII. törvénycikk kimondta az egyesülést, azonban a szabadságharc leverése után a neoabszolutista kormányzat a többivel együtt ezt is visszavonta. Az unió végül az 1867-es kiegyezéskor valósult meg.

lyes kívánságára 1863. december 31-én lemondott, ami Bécs és Róma között egy újabb konfliktushoz vezetett. A hosszú és kínos egyeztetés után IX. Pius pápa (1846–1878) végül 1864. szeptember 22-én címzetes karthágói érsekké nevezte ki és Rómában hívta, ahol valamivel később, 1865 júliusában a szentszéki külügyekkel foglalkozó Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának konzultorává nevezte ki. Az Örök Városban tovább tudta mélyíteni kulturális és tudományos ismereteit, és a társasági életnek is – főleg az ekkor ugyancsak Rómában élő Liszt Ferencsel (1811–1886) való barátsága révén – komoly tényezőjévé vált.

A kiegészítést követően a kalocsai érseki szék egyetlen jelöltje lett, ami sokak számára magától értetődő volt, hiszen a Béccsel szemben álló magyarok közül sokan a már korábban Simor Jánossal betöltött esztergomi érseki székben is őt szerették volna látni. Ferenc József 1867. április 5-én nevezte ki, olyan gyorsan, hogy a jelölt maga is csak később értesült a kinevezéséről. Május 17-én prekonizálták. Haynald Lajos a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye központi intézményeinek megújítója lett, szíven viselte az oktatás ügyét is. Országos feladatai gyakran szólították a fővárosba, Simor Jánossal együtt a magyar hierarchia meghatározó alakja lett. Olyan kérdések, mint az 1855-ös osztrák konkordátum felülvizsgálata, a katolikus autonómia ügye, a vallás- és tanulmányi alapok felülvizsgálata és az egyházi vagyoni kérdése kerültek ekkor előtérbe. Nemzetközi ügyekben, a magyar kormány, illetve az uralkodó mindenkori elvárásainak igyekezett megfelelni, akár Róma ellenében is. Ennek eklatáns példája az 1869–1870-es Vatikáni Zsinaton tanúsított magatartása. A zsinat miatt IX. Pius ugyanis visszavonhatatlanul megnehezítette rá, ugyanis a pápai tévedhetetlenség, az *infallibilitas* kérdésében az azt ellenző kisebbségi zsinati ellenzék egyik vezéralakja lett, még ha végül meg is szavazta azt. Jó kapcsolatai Rómával csak XIII. Leó (1878–1903) idején álltak helyre, aki már 1879. május 12-én bíborossá kreálta.

Politikus főpapként tartották számon, kiegyenlítő szerepet vállalt fel a püspökök és a kormány között, bizalmasa volt a vallás- és közoktatási minisztereknek mind báró Eötvös József (1867–1871), mind Trefort Ágoston (1872–1888) minisztersége idején. Mindemellett tudományos érdeklődése is megmaradt, 1868-tól a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagja, 1874-től a matematikai és természettudományi bizottság elnöke. Igen jelentős növénygyűjteménnyel és szakkönyvtárral rendelkezett, amelyeket halála után a Nemzeti Múzeum kapott meg. Elismertségének méltó jele, hogy nevével közel félszáz növényfaj viseli. Kalocsán csillagászati obszervatóriumot alapított, amely 1878-ban kezdte meg működését a jezsuiták irányítása alatt. Itt dolgozott a világhírre szert tett jezsuita, Fényi Gyula (1845–1927) is. Bácsott és Kalocsán is ásatásokat végeztetett, 1880-ban pedig, amikor megnyitották a Vatikáni Titkos Levéltárat, elsőként ajánlott nagyobb összeget az ottani magyar vonatkozású anyagok kutatására. Liszt Ferencsel és Munkácsy Mihállyal (1844–1900) való barátsága is ösztönözte egyházzenei és egyházfestészeti alapítványai létrehozására. 1889-től egyre többet betegeskedett, végül 1891. július 4-én halt meg Kalocsán.

2. A PÜSPÖKI PROCESSZUSOK

A Vatikáni Titkos Levéltárban (*Archivum Secretum Vaticanum*) három helyen is találunk olyan dokumentumokat, amelyek a püspöki, illetve érseki kinevezésével foglalkoznak.⁷ Az egyik hely a Haynald Lajos kánoni vizsgálatát két alkalommal is lefolytató bécsi Apostoli Nunciaturának az azóta a Vatikánba került anyagán (*Archivio della Nunziatura di Vienna*) belül A püspökségek és apátságok kánoni eljárásai (röviden Kánoni eljárások; *Processi Canonici dei vescovati e delle abbazie*, röviden *Processi Canonici*) fond, ahol az eredetileg Bécsben maradt példányok olvashatóak. A másik lelőhely pedig a Konzisztoriális Levéltár (*Archivio Concistoriale*) Konzisztoriális eljárások (*Processus Consistoriales*) nevű fondja, ahol a világ nunciaturáiról a kinevezési eljárás során Rómába küldött tisztázatok anyagát gyűjtötték egybe. Ez utóbbi példány alapján tárgyalták meg az arra hivatott bíborosok a Konzisztoriális Kongregáció (*Sacra Congregatio Consistorialis*) ülésén a pápa jelenlétében a jelölt ügyét, és döntöttek a kinevezésről. Rómában kinevezésnek tekintették ezeket a Bécsből küldött kinevezési ügyeket, még ha a Magyar Királyságban (ahogy sok helyütt másutt is) valójában megerősítésről, azaz prekonizációról volt szó, hiszen a főkegyúri jog alapján a magyar király nevezte ki a főpásztorokat, aki az eljárásrend szerint bemutatta kinevezett jelöltjét a pápának kérve a pápai kinevezést, amit a Szentatya a hivatalos eljárás lefolytatása után – elenyésző kivételtől eltekintve – meg is tett. A harmadik hely, ahol kinevezésekkel kapcsolatos jegyzőkönyveket találunk, a pápának fenntartott javadalmak betöltésével is foglalkozó Apostoli Datária (*Dataria Apostolica*) Datáriai eljárások (*Processus Datariae*) nevű fondja, ahol azoknak a kánoni vizsgálatoknak az anyaga található, amelyeket nem nunciaturán, hanem Rómában folytattak le – ahogyan ez Haynald Lajos karthágói címzetes érseki kinevezése esetében is történt.

Az egységes eljárásrend nem sokkal a Trienti Zsinat (1545–1563) után alakult ki.⁸ A jelölt ügyét a Trienti Zsinat XIV. Gergely (1590–1591) révén 1591-ben pontosított rendelkezései szerint tárgyalták. Ezek értelmében az apostoli nunciosok illetve a protektor bíborosok személyesen kellett, hogy kövessék az ügy lebonyolítását, és felelősek voltak a tanúk vallomásaiért. A meghatározott rend szerint feltett kérdések érintették mind a jelölt személyét, mind az egyházmegye aktuális helyzetét. VIII. Orbán (1623–1644) speciális instrukciói mindenekelőtt a jelölt pápa által történő kinevezését megelőző információs eljárás (*processus informativus*), az ún. püspöki processzus kérdéseknek helyet adó

7 Jelen kutatásunk eredménye egy nagyobb, főleg a 18., részben a 19. századi kánoni eljárásokat feltárni kívánó vatikáni kutatásunkhoz kapcsolódóan került feltárára, amelynek során az említett fondok anyagaival dolgozunk. Ehhez kapcsolódóan remélhetőleg a közeljövőben két helyen, egyrészt a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozatban, másrészt az OTKA NK 83799 számú pályázat keretén belül a kutatási eredményeink publikálásra kerülnek.

8 Tóth Tamás: «*Si nullus incipiat, nullus finet*». *La rinascita della Chiesa d'Ungheria dopo la conquista turca nell'attività di Gábor Patachich e di Ádám Patachich, Arcivescovi di Kalocsa-Bács (1733–1784)*. *Collectanea Vaticana Hungariae* I/6. köt., Budapest–Roma–Szeged, 2011, Gondolat, 86–87. Magyar nyelven megjelenés előtt.

részét pontosították 1627-ben. A tanúkat különböző kritériumok alapján választották ki, gyakran a legfelsőbb társadalmi réteget képviselték, eskü alatt és titokban vallottak. A püspökjelöltre vonatkozóan a 17–18. században tizenhárom kérdést kaptak, melyek célja a jelölt képességeinek és tulajdonságainak megismerése volt, a másik tizenhárom kérdés pedig az egyházmegye állapotára vonatkozott. Áthelyezés esetén a kérdések más természetűek voltak, és a kérdőív mindössze tíz kérdésből állott. A kérdezők ellenőrizni kívánták információik forrásainak természetét, hogy a tanú hitelességét megerősíthesék. A válaszokat Bécsben általában latinul adták, de olasz és spanyol nyelvterületről a kérdések és a válaszok gyakran olaszul és spanyolul szerepelnek.

A 17., de még a 18. században is ezek a tanúvallomások nagyon értékes információkkal szolgáltak egy-egy terület állapotára, de gyakran magára a jelöltre vonatkozóan is. Még a pontosabb és gazdagabb levéltári forrásokkal bíró török kor utáni időszak kapcsán is előfordul, hogy a processzus Vatikánban megőrzött anyaga dönt el néhány századok óta vita tárgyát képező – viszonylag egyszerűen tisztázhatónak gondolt – kérdést is, mint például hogy egy-egy neves főpap mikor és hol született.⁹

Ezekre a részletes, pontosan megfogalmazott kérdésekre szükség is volt, hiszen a nunciatúra, illetve Róma nem ritkán viszonylag kevés közvetlen információval rendelkezett a jelöltre vagy az egyházmegyére vonatkozóan. Megváltozott azonban a helyzet a 19. századra, mivel technikai fejlődés és az egyre pontosabb felmérések, valamint ezek egyre könnyebb hozzáférhetővé válása azt eredményezte, hogy egyszerűen verifikálhatóak lettek addig nehezen beszerezhető információk is. Ennek megfelelően a kérdések is módosultak.

Haynald Lajos korában – sematikusan összefoglalva – a következő kérdéseket tették fel egy még nem püspökké szentelt jelölt esetében (*super qualitatibus*): (1) mióta ismeri a jelöltet, rokona-e; (2) hol született; (3) törvényes házasságból született-e; (4) mikor született; (5) az egyházi rend mely szentségeiben részesült; (6) eddigi szolgálati helyeit hogyan látta el; (7) milyen a hitének tisztasága; (8) milyenek az erkölcei; (9) az okosság erényét hogyan gyakorolja; (10) milyen a tudományokban való jártassága; (11) hol szolgált eddig; (12) okozott-e valaha botrányt; (13) méltó-e a kinevezésre, illetve hasznos-e az az egyházmegye számára. (Segédpüspöknél ehhez jött még egy 14., a javadalomra vonatkozó kérdés is.)

Már felszentelt püspök esetében más kérdéseket tettek fel. A 17–18. században használt kérdéssor (amely többé-kevésbé megegyezik azzal a kérdéscsoporttal, amely még a 19. században a Rómában lefolytatott karthágói címzetes érseki kinevezéskor is feltűnik) szerint a tanút megkérdezték arról, hogy (1) ismeri-e a jelöltet; (2) tud-e valamit szentelésének körülményeiről; (3) mennyi ideje püspök; (4) az egyházmegyében

⁹ Így történt ez Patachich Gábor szerémi püspök (1729–1733), illetve kalocsa-bácsi érsek (1733–1745) esetében is, akinél a szerémi processzushoz csatolt keresztlevél szolgáltatót egyértelmű bizonyítékot. Tóth, «*Si nullus incipiat, nullus finiet*», 70–71. Hasonló probléma eldöntésében segítettek a Patachich Ádám váradi püspök (1759–1776), majd kalocsa-bácsi érsek (1776–1784) váradi kinevezéséhez benyújtott iratok. Uo., 97–99.

rezideál-e; (5) hogyan irányítja azt; (6) ünnepélyesen kiszolgáltatja-e a szentségeket; (7) tetteit jellemzi-e a testvéri szeretet, kegyesség, bölcsesség; (8) világi és lelki dolgokban hogyan ítélkezik; (9) mennyire képzett; (10) végül azt is megkérdezték, hogy a jelöltet méltónak tartja-e az előléptetésre.

A császárvárosban a nunciaturán ezekben az esetekben a 19. században már csak hat kérdést tettek fel. A kérdések ezek voltak: (1) mióta ismeri a jelöltet, rokona-e; (2) mikor szentelték püspökké; (3) milyen az életvitele, erényei; (4) védte-e az Egyház jogait; (5) milyen a tudományokban való jártassága; (6) méltó-e a kinevezésre, illetve hasznos-e az az egyházmegye számára.

Az egyházmegyére vonatkozóan (*super statu Ecclesiae*) a kérdések mind első kinevezés mind áthelyezés esetén a következők voltak: (1) mekkora székváros, mennyi lakosa van; (2) milyen a székesegyház; (3) melyek a szuffragáneos (alárendelt) egyházmegyéi/melyik metropolita alá tartozik; (4) mekkora a székeskáptalan és milyen jövedelmekkel rendelkezik; (5) ki látja el a székváros plébánosi teendőit; (6) milyen a plébániatemplom felszereltsége; (7) vannak-e ereklyéi; (8) milyen az érseki/püspöki rezidencia; (7) mekkora az érseki/püspöki asztal bevétele; (8) mekkora az egyházmegye területe; (9) mekkora a szeminárium; (10) és végül az érseki/püspöki szék miért van üresedésben. Ettől a kérdéssortól akkor tekintettek el, ha címzetes (a korabeli terminológia szerint *in partibus infidelium* – vagyis a hitetlenek földjén lévő) főpapi székről volt szó.

3. HAYNALD LAJOS ERDÉLYI PROCESSZUSA 1851-BEN

Haynald Lajosról 1851 decemberében erdélyi püspöki,¹⁰ majd 1867 májusában kalocsa-bácsi érseki kinevezéséhez¹¹ folytatták le a kánoni kivizsgálást. Mindkét alkalommal olyan személyeket kérdeztek meg, akik valóban ismerték őt. A személyére vonatkozó tanúvallomások eredeti szövege a mellékletben olvasható.

1851 decemberében Szajbély Henrik¹² pozsonyi kanonok, a bécsi Pázmáneum rektora vallott személyéről,¹³ akit (1) 1834 óta ismert, amikor az a Pázmáneum növendéke lett. Tudta róla, hogy (2) hol, (3) milyen családba és (4) mikor született, de ebben segítségére

10 Felvette Michele Viale-Prelà címzetes karthágói érsek, bécsi apostoli nuncius, befejezték 1852. február (a nunciaturai példányon január) 14-én. ASV Archivio Concistoriale (Arch. Concist.), Processus Consistoriales (Processus Consist.), 251, foll. 45–68; ASV Nunz. Vienna, Processi Canonici, N. 873, foll. [1–38] számozatlan.

11 Felvette Mariano Falcinelli Antoniaci athenaei címzetes érsek, bécsi apostoli nuncius, befejezték 1867. május 3-án. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 111–128; Arch. Nunz. Vienna, N. 923, foll. [1–18] számozatlan.

12 Szajbély (az idézett latin nyelvű forrásokban Szajbely) Henrik (1804–1886) 1832-től volt a Pázmáneumban különböző beosztásokban, 1855-ben esztergomi kanonok, 1858-ban a pesti Központi Papnevelő Intézet rektora. 1864-ben vovadrei választott püspök lett. Takács Emma: *Szajbély Henrik*. In Diós István (főszerk.) Magyar Katolikus Lexikon (MKL) 12. köt., Budapest, 2007, Szent István Társulat, 511.; A Pázmáneum közlése szerint 1949–1950 között vicerektorként, 1951–1958 között rektorként vezette az intézetet. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

13 Bécs, 1851. december 20. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 49–50. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

volt az is, hogy megmutatták neki a processzushoz készült keresztlevelet is. (5) A szintén mellékelt tanúsítványok alapján tanúskodott arról is, hogy a jelölt részesült a tonzúrában, a kisebb rendekben, illetve a szubdiakonátus, a diakonátus és a presbiterátus szentségeiben. Vallotta a jelöltről, hogy (6) egyházi szolgálatai végzését mindig odaadóan végezte, a szentségekhez lelkiismeretesen járult, (7) a katolikus hitet tevékenyen védte, és hogy (8) jó erkölcei és tiszta élete közismert. Hasonlóképpen tanúsította a jelöltről, hogy (9) beszédében és cselekedeteiben is megfontolt ember. Tudta ő is, hogy (10) négy éven keresztül teológiát is egyházjogot tanult a Bécsi Egyetemen, ahol teológiai doktorátust szerzett, nagy műveltségű, így képes arra, hogy másokat tanítson, de műveltségét beszédei is tanúsítják. Szajbély úgy vélte, hogy (11) különböző feladatköreiben, káplánként, teológiai tanárként és érseki irodaigazgatóként is érdemeket szerzett a lelkipásztori gondozásban, valamint (12) sosem okozott botrányt. (13) A jelöltet alkalmasnak, kinevezését az Erdélyi Egyházmegye számára hasznosnak és üdvösnek tartja.

Ugyanazon a napon a későbbi hercegprímás, Simor János, akkor székesfehérvári apátkanonok is vallomást tett,¹⁴ aki érezhetően nagyra tartotta a jelöltet. (1) Húsz éve ismerte már, mivel együtt tanultak a szemináriumban. Haynald (2) születési helyére, (3) családjára, (4) életkorára, (5) a bér mállkozásra és a felvett kisebb és nagyobb rendekre vonatkozóan ő is a mellékelt tanúsítványokra hivatkozott. (6) Személyesen tanúsította, hogy naponta bemutatta a szentmiseáldozatot, ünnepeken segédkezett a főpapi miséken, és hogy annak idején igen népszerű volt káplánként, a szentségekhez pedig gyakran és igen odaadóan járult. (7) Meggyőződéssel tett tanúságot a jelölt hitének és (8) életének tisztaságáról, példamutató erkölcséről, kiemelve, hogy híre nemcsak egyházmegyéjében, de az egész országban igen nagy. (9) Művelt, megfontolt ember, aki (10) – ahogy ez a közös tanulmányok idejéből is ismert a számára – a Bécsi Egyetemen tanult teológiát és egyházjogot az Augustineum növendékeként. Teológiai doktorátusát általános elismerés közepette szerezte meg, igen széles ismeretekkel rendelkezik, tudása megfelel azoknak a követelményeknek, amely egy püspöktől, aki másokat tanít, elvárható. (11) Simor János úgy tudta, hogy Haynald Budán és Pesten működött két évet káplánként, majd négyet teológiai tanárként, ezután a prímás titkára, majd irodaigazgatója lett. Minden hivatalában rendkívüli tudásról, hihetetlen buzgalomról és bátorságról tett tanúságot, ahogy ezt a hercegprímás érsek mellékelt tanúsága is bizonyítja. (12) Nem tud botrányról, amit a jelölt okozott volna, de ismerve az Egyház iránti szeretetét, nem is feltételez ilyet. (13) Ennek megfelelően a jelölten alkalmasnak tartja az Erdélyi Egyházmegyébe, *„amely teljesen magára hagyatott, a nem katolikusok roppant száma miatt is veszélynek van kitéve, Isten kegyelmével most megújulhat, megtisztulhat és megszilárdulhat.*

Egyházmegyéről mindketten lényegében egybehangzóan nyilatkoztak,¹⁵ a pontosan és egybehangzóan idézett számok arra utalnak, hogy jól ismerhették az Erdélyi Egy-

14 Bécs, 1851. december 20. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 53–54. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

15 ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 50v–52, 54v–56.

házmegye statisztikai adatait és a híradásokat. (1) Gyulafehérvárott 1080 ház található 5600 lakossal, akik közül 1256 latin, illetve 1260 görög rítusú, a többi – a korabeli szóhasználatból élve – részben eretnek, vagyis protestáns, részben zsidó. (2) a székesegyházat az 1849-es lázadók (*rebelles*) megrongálták, részben már restaurálták, de még sok javítanivaló van rajta. Simor János hozzátette, hogy a kormány tíz éven belül az adó nélkül számítva 33.000 forintot költ rá. (3) Kalocsa szuffragáneusa, (4) a székeskáptalan tíz kanonokból áll, akik közül a nagyrépost jövedelme 1200 forint, az olvasókanonoké 1000, az őrkanonoké 800, a többi 600 forint, valamint az esetleges plébánosi jövedelem mellett az alvinci uradalomból is részesülnek, 1600 forintot osztanak szét egymás között. Szajbély szerint van teológus és penitenciárius, Simor szerint az utóbbi hiányzik. A székesegyházhoz még 5 (Simor szerint 6) pap és 20 klerikus tartozik. (5) a plébánosi teendőket egy kanonok látja el, (6) van kitűnő orgonája és minden, ami szükséges az istentisztelethez (7) Szent Kereszt ereklyével rendelkezik, és Szajbély Henrik tudott még egy Nepomuki Szent János ereklyéről is. (8) A püspöki rezidencia a várban található, amely – Szajbély szavaival élve – az 1849-ben a lázadók támadása következtében a templommal együtt kis híján temetővé változott (*vix non in bustum conversa*), részben már helyreállították, de még komoly restaurációra szorul. (9) A püspök bevételeit a katasztrófát követően nehéz megbecsülni, emeli ki Szajbély, olyan 10.000 forint lehet, de ebből a püspöknek sokat, 2400 forintot kell szegény plébániákra és iskolai tanároknak fordítania. Simor egyetértett azzal, hogy a bevételeket a jelenlegi helyzetben nehéz megbecsülni, de részben eltérő összegekkel számolt: államkincstárból 20.000 forintot kap, hogy helyre tudja állítani a gazdasági épületeket, az egyéb püspöki javak 8000 forintot tesznek ki. A püspök terhe és kötelessége 2400 forintot a szegény templomok, plébánosok és tanítók támogatására fordítania. (10) Egyetlen plébániája, és egy ferences (rekollekta) kolostora van (Szajbély szerint most restaurálták), egy másik – ahogy Simor fogalmaz, támadás következtében – romokban hever, van ispotálya, de – ahogy ez egyébként hazánkban általános volt – nincs zálogháza. (11) Területe az egész Erdélyi Nagyhercegség területe, 208 plébánia, 1994 filia, 236.455 katolikussal. (12) A szemináriumban 20 klerikus tanul. (13) Az egyházmegye jelenleg nincs üresedésben.

A processzushoz csatolták a keresztlevelet, amely szerint a szécsényi plébániatemplomban 1818. október 3-án keresztelték meg, a keresztségben Haynald István és Güttner Franciska gyermeke a Lajos István Ferenc nevet kapta az őt keresztelő Markus János (*Joannes Nep. a S. Elisabeth*)¹⁶ piarista atyától, keresztszülei Haynald Lajos sajnómeti plébános és Tersztyánszky Franciska.¹⁷ A másik tanúsítvány szerint gróf Nádasdy Pa-

16 A keresztlevelén *Nepomucenus Markus* szerepel. Koltai András, a magyar piaristák központi levéltárának vezetője az azonosításon túl arra az összefüggésre is felhívta a figyelmet, hogy az akkoriban Selmecbányán tanító Markus eszerint az adat szerint tehát az őszi vakáció alatt, amely akkor októberben volt, otthon, Szécsényben tartózkodott és kisegített. Vö. még: Léh, Stephanus: *Catalogus religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum. A magyar piarista rendtartomány történeti névtára 1666–1997*. METEM Könyvek 21, Budapest, 1998, METEM, 247.

17 Máté Péter plébániai kormányzó állította ki. Szécsény, 1830. augusztus 12. Hitelesítette Pántocsetey József, a Pázmáneum specimalisa, évszám nélkül. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, fol. 58.

ulai Ferenc¹⁸ 1826. május 14-én bérálta meg a Váci Székesegyházban a 10 éves fiút, bérmaapja Vincze Károly szemináriumi vicerektor volt.¹⁹ A szentelésekről szóló tanúsítványokat is csatolták.²⁰ A tonzúrában és a négy kisebb rendben (ostiarus, lector, exorcista, akolitus) 1830. december 15-én részesítette Rudnay Sándor bíboros, hercegprímás a pozsonyi külső rezidencia kápolnájában. Servánszky Elek tinnini felszentelt püspök, esztergomi segédpüspök szentelte szubdiakónussá 1839. október 12-én, diakónussá egy nappal később, október 15-én pedig pappá az esztergomi Bakócz-kápolnában az érsek által az életkor alól adott felmentéssel. Emellett püspöke, Scitovszky János érsek, hercegprímás is tanúsította az egyházmegyei előmenetelét és javasolta őt a kinevezésre.²¹ Mellékelték a királyi kinevezés hiteles másolatát, amely Schönbrunnban, 1851. szeptember 9-én kelt.²² Csatolták még ilyenkor szokásos módon az általa elmondott és aláírt Hitvallást,²³ amelyet a bécsi nunciaturán 1851. október 27-én tett le. A tanúk Simor János és Szajbély Henrik voltak.

4. HAYNALD LAJOS KARTHÁGÓI PROCESSZUSA 1864-BEN

Az 1864 szeptemberében lefolytatott kánoni vizsgálat anyagát, mivel a kinevezés közvetlenül a Szentszéktől érkezett és Rómában is folytatták azt le, az Apostoli Datária levéltára őrzi.²⁴ Rövid és hiányos anyagról van szó, nem csatolták hozzá semmilyen dokumentumot. Az eljárást az erre illetékes Mariano de Rocco konzisztórium-i jegyző és titkár (*in conficiendis actis promovendorum in Sacro Consistorio notarius et secretarius*) folytatta le. A kötetben lévő többi hat processzussal összevetve nem meglepő, hogy beidézett két tanú együtt válaszolt, az már inkább, hogy ők a kánoni vizsgálatot lefolytató Datária két tisztségviselője (feltehetőleg apa és fia) voltak, akik szeptember 17-én – egyébként az itteni ügymenetben nem szokatlan módon – olaszul válaszoltak a feltett kérdésekre, már amelyikre tudtak választ adni. Egyikőjük a római Dr. Dr. Gaetano Sassi lovag (a megjegyzés szerint Pietro Sassi fia), a Datária ügyintézője (*expeditor*), a másik

18 Nádasdy Ferenc váci püspök (1823–1845), majd kalocsai-bácsi érsek (1845–1851).

19 Mericzay Antal orodi prépost, váci örkanonok, az üresedésben lévő Váci Egyházmegye káptalani helynöke tanúsította. Vác, 1851. szeptember 26. Aláírta még Soós (a latin szövegben Soos) József, a helynöki hivatal titkára. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 59–60.

20 A Scitovszky János hercegprímás nevében kiállított tanúsítványt Krautmann József kanonok, érseki helynök és Barinyai József titkár írta alá. Esztergom, 1851. szeptember 30. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 61–62.

21 Buda, 1851. október 4. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 63–64. Szövegét függelékben közöljük.

22 Schönbrunn, 1851. szeptember 9. A másolatot hitelesítette Deczely Ferenc, a Császári és Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium ügyintézője. Bécs, 1851. november 8. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 65–66.

23 Bécs, 1851. október 27. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 65–66. A nuncius és a nunciatura jegyzőjének jelenlétében letett hitvallás tanúi Simor János és Szajbély Henrik voltak.

24 Róma, 1867. szeptember 17. ASV Dataria Apostolica (Dataria Ap.), Processus Datariae, 226, foll. 26–33. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

tanú a szintén római Dr. Eduardo Sassi (Gaetano Sassi fia) írnok (*scriptor brevium*) volt. A kutatónak egyértelműen az a benyomása támad a dokumentumok olvasása közben, mintha az egész sebtében készült volna, hogy gyorsan dokumentációt készítsenek egy lényegében már tényként kezelhető kinevezéshez, és éppen voltak a közelben ketten is, akik – igaz, csak együttes erővel, de – tudtak valamint mondani a jelölt személyéről. Két kérdésre egyáltalán nem is válaszoltak, bár a jegyző kihagyta a helyet a végül soha el nem készült válaszoknak is.

Állításuk szerint a tanúk (1) személyesen és igen jól ismerték a jelöltet: (2) Nem pontosan emlékeztek a püspöki kinevezés dátumára, mivel a koadjutor püspöki és a megyéspüspöki kinevezés dátumát összekeverték, de tudtak mindkettőről. Nagy általánosságban nyilatkoztak (3) püspökké szenteléséről, illetve koadjutor püspöki, (4) megyéspüspöki tevékenységéről, kiemelve, hogy kiszolgálta a szentségeket, főleg a bérmálás szentségét, és nyilatkoztak arról is, hogy (5) az biztosak benne, az egyházi előírásoknak megfelelően szolgáltatja ki a szent rendeket. Hasonlóan általánosságban feleltek a következő (6) kérdésre, jóindulatú és finom embernek tartva őt. A (7) és a (8) kérdésre egyáltalán nem is válaszoltak. (9) Képességeiről nagyon elismerően nyilatkoztak, azt is sejtették, hogy tudnak áthelyezésének körülményeiről, de nem kívántak róla nyilatkozni. (10) A jelöltet egyértelműen méltónak tartották az érseki székre történő áthelyezésre.

5. HAYNALD LAJOS KALOCSAI PROCESSZUSA 1867-BEN

Az 1867 májusában, igen rövid idő alatt befejezett processzusban elsőként Dr. Rimely Károly²⁵ pozsonyi kanonok, a Pázmáneum rektora tett róla tanúságot,²⁶ aki (1) több mint húsz éves ismerte őt mind a magán-, mind a közéletből. (2) Szentelésére vonatkozóan a mellékelt dokumentumra hivatkozott. (3) Tanúsította istenfélelmét, égő segítő szeretetét (*charitas*), amelyet az általa alapított kegyes intézmények is mutatnak, szeretete (*amor*) és a híveihez való folyamatos ragaszkodása bizonyítja egyházkormányzati bölcsességét, de a tanú kiemeli a jelölt alárendeltjeihez való őszinte jóindulatát, ékesszólásának és egész életének példaadó tekintélyét. (4) Az Egyház jogaiért harcolt, és egész országban közismert egyéniségének szilárdsága, tetteiről az Erdélyi Egyházmegye évkönyvei számolnak be. (5) Tehetsége és kiemelkedő műveltsége, lelkipásztori bölcsesége, amelyet Rómában is kamatoztatott, kiváló tudása a hívek között nagyon hasznos lesz. (6) A kalocsai székre nagyon is alkalmas, hiszen ezt

„az Egyház és az ingadozó Haza java nagyon sürgősen kívánja; hatalmas tekintéllyel bír az egész országban, a nép a legnagyobb bizalommal van iránta, mivelhogy éppen a

25 Rimely Károly (1825–1904) 1850-től volt előjáró a Pázmáneumban, 1867-ben pozsonyi kanonok lett. 1893-tól beszercebányai püspök. Viczián János: *Rimely Károly*. In MKL 11 (2006) 625–626.; A Pázmáneum közlése szerint 1866–1870 között vicerektorként vezette az intézetet, de nem volt kinevezett rektor. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

26 Bécs, 1867. május 3. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 114–115r. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

megpróbáltatások tüzeiben kipróbált aranyat tartják általában a legméltóbbnak és kétségkívül a legalkalmasabbnak arra, hogy a nagy elődök ősi székét bátran kormányozza és védje."

Lollok József,²⁷ a Pázmáneum spirituálisa ugyanaznap azt vallotta,²⁸ hogy (1) 16 éve ismeri Haynald Lajost. A püspökké szenteléssel kapcsolatban ő is a mellékelt dokumentumra hivatkozott, (3) megerősítette azt a közismert tény, hogy a jelölt jámborsága, segítő szeretete (*charitas*) és bölcsessége szavakban és tettekben egyaránt megnyilvánult, hogy (4) az Egyház jogait és javát szolgálta és védte, és (5) tanúságot tett kiemelkedő teológiai tudásáról is. (6) A kalocsai metropolitai székre történő áthelyezést ő is hasznosnak és üdvösnek tartotta.

A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegyéről a közismert adatok fényében eléggé egybehangzóan nyilatkoztak ugyanazok a tanúk. (1) Kalocsán olyan 1.500 ház van több mint 7000 katolikus lakossal, (2) a főszékesegyház védőszentje a Mennybe felvett Szűzanya, amelyet most újjítottak fel. (3) A szuffraganeus egyházmegyék: a nagyváradi latin püspökség, Csanád, Erdély és a tinnini címzetes (*in partibus infidelium*) szék. (4) A tíz tagú Főszékeskáptalan méltóságviselői sorrendben a nagyprépost, olvasókanonok, éneklőkanonok, örkanonok, a Szent Pálról nevezett bácsi kisprépost, három főesperes és két mesterkanonok, valamint nyolc címzetes kanonok. A székesegyházhoz 15 pap és 50 klerikus tartozik. A méltóságviselők bevétele a 4000 forintot elérheti. (5) A Főszékesegyház nem plébániatemplom, ezért nincs keresztkútja sem. (6). Az érseki székesegyház mindennel ragyogóan el van látva. (7) Nem tud ott őrzött ereklyékről. (8) Az érseki rezidencia nagyszerű állapotban van, olyan 100 lépésre a templomtól. (9) Az érsek bevétele a 100.000 forintot meghaladja. (10) Az egyetlen plébániatemplomban, amelynek Gyümölcslőt Boldogasszony a titulusa, van keresztelőkút, egy kanonok a plébánosa, és két másik templom és hat kápolna tartozik hozzá, egy jezsuiták vezette fiúkonviktus, illetve egy, a kalocsai iskolánővérek által fenntartott leányintézet. Nincs zálogháza. (11) A Főegyházmegye Pest-Solt, Bács-Bodrog és Csongrád megyékben található, egészen a Magyar Királyság határáig húzódik, 106 plébániából, 50 filiából áll és több birtoka is van. (12) A szemináriumban 50 kispap tartózkodik. (13) Az érsekség Lonovics József²⁹ március 13-án bekövetkezett halála óta van üresedésben.

27 Lollok (az idézett latin nyelvű forrásokban Lollotz) József (1824–1913) 1861-től volt a Pázmáneum spirituálisa, 1876-ban esztergomi kanonok lett, majd később lemondott minden tisztségéről, és belépett a lazarista rendbe. Viczián János: *Lollok József*. In MKL 7 (2002) 924.; A Pázmáneum közlése szerint 1882–1890 között rektorként vezette az intézetet. http://pazmaneum.katolikus.hu/?page_id=23 (2014. november 8.)

28 Bécs, 1867. május 3. ASV Arch. Conclst., Processus Conclst., 261, foll. 117. A tanúvallomás szövegét függelékben közöljük.

29 Lonovics Józsefet 1866-ban nevezték ki kalocsa-bácsi érsekké, de mielőtt székét elfoglalhatta volna, meghalt. Bárány Zsófia folyamatban lévő kutatásai (*Lonovics József*, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola) azt valószínűsítik, hogy ez tulajdonképpen egy „álkinevezés” volt, egyfajta rehabilitációs kísérlet, mivel már halálos betegen kapta a kinevezést, így előre tudni lehetett azt is, hogy hamarosan meg fog halni.

Csatolták azt az iratot, amely arról tett tanúságot, hogy Scitovszky János Haynald Lajost 1852. augusztus 15-én a pozsonyi Szent Márton társasegyházban erdélyi koadjutor püspökké szentelte.³⁰ A hitvallást ezúttal kivételesen nem mellékeltek, a jegyző feljegyzése szerint azért, mert a jelölt kérvényezte a Szentatyánál, hogy azt Rómában tehesse le, mivel ott tartózkodik.³¹

Haynald Lajost megerősítették Kalocsára, amelynek azután az egyik legnagyobb formátumú, az egyetemes Egyházban számon tartott főpásztora lett. Püspöki processzusi – ahogy mások esetében is – bemutatják, hogyan értékelték személyét Bécsben és Rómában, egyben abban is segítségünkre vannak, hogy hozzájuthassunk olyan az életútja pontosabb megismerését szolgáló adatokhoz is, amelyek nem csupán az egyháztörténet számára szolgálnak fontos adalékkul, de bővítik a rendkívül hiányos 19. századi magyar történetírást.

---

30 Durguth József sioni felszentelt püspök, esztergomi segédpüspök, az üresedésben levő Esztergomi Főegyházmegye káptalani helynök tanúsítja. Esztergom, 1867. május 2., Márkus (a latin szövegben Markus) Gyula titkár aláírása. ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 113.

31 Arch. Concist., Processus Consist., 261, fol. 125r.

FÜGGELÉK

1. SCITOVSZKY JÁNOS TANÚSÍTVÁNYA HAYNALD LAJOSRÓL

Buda, 1851. október 4.

ASV Arch. Conciat., Processus Consist., 251, foll. 63–64r

[más kéz írása, az eredeti kiemelésekkel] Infrascriptus tenore praesentium fidem facio et recognosco:³²

Ludovicum Haynald, archidioecesis Strigoniensis presbyterum, Cancellariae meae primatialis directorem, Augustae caesareo-regiae Aulae capellanum ad honores, die 3. octobris 1816 in oppido Szécsény archidioecesi Strigoniensi natum, absolutis studiis gymnasialibus clero archidioecesano 1830 adscriptum, studiis philosophicis Tyrnaviae, theologicis vero et juri canonico qua Collegii Pazmaniani Viennensis alumnum ad Caesaream Universitatem Viennensem eximio cum profectu incubuisse; qui in sublimioris presbyterorum educationis Institutum ad Sanctum Augustinum, quod Viennae est, receptus, ibi quatuor Annorum decursu moratus, doctoris ss. theologiae lauream consecutus est; - die 15.^a octobris 1839. in presbyterum ordinatus, anno 1841 cooperator in parochia ad Sanctum Leopoldum Pestinensi, anno 1842 in parochia ad Beatam Mariam Virginem Budaarcensi, eodem anno sacratissimae theologiae professor renunciatus, 1846 in secretarium principis primatis archiepiscopi Strigoniensis, 1847 sede vacante in secretarium, 1848 in cancellarium officii vicarialis, eodem anno in caesareo-regium capellanum aulicum ad honores, 1849. in Cancellariae primatialis directorem per me nominatus, denique 1830 Cruce aurea pro piis meritis, ob conspicuam etiam in medio periculorum contestatam erga regnantem Augustam Domum fidelitatem a Sua Majestate Sacratissima decoratus fuit.

[fol. 63v]

In obeundis his muniis meritissimam omnium laudem sibi vindicavit. – In cura animarum dicendi facundia, agendi dexteritate, eruditione, morum integritate, domus Dei non fucato zelo, caeterumque virtutum bona fama eidem gloriam pepererunt. – In cathedra professorali, utopote disciplinis sacris et profanis egregie excultus, ac indefesso labore ampliores cognitiones sibi comparare et discipulis suis communicare contendens, plenam archipraesulis sui approbationem emeruit, et gratissimam apud discipulos memoriam reliquit. – Praedecessori meo archiepiscopo Strigoniensi

32 A latin szövegek átírásakor a humanista írásmódot követtük, nagybetű a mondatok elején, a földrajzi és tulajdonnevek esetében vagy tulajdonnévi értelmű szavak elején áll, valamint a dátumban, ha az eredeti szövegben is nagybetű. A kötőjellel vagy külön írt, de egybeírandó szavakat egybeírtuk, egyebekben megtartottuk az eredeti írásmódot. Az i/j megkülönböztetést mint újkori nyelvi sajátosságot szintén megtartottuk.

in qualitate secretarii, et ex post meo lateri, qua Cancellariae director adjunctus, in regenda archidioecesi consiliorum maturitate ac laborum quantumvis multiplicium ac gravium, exequendorum dexteritate, sedulitate, insignem locando operam, justissimas totius archidioecesis tulit laudes.

Et haec quidem cuncta, sed vel maxime animo ejus profunde irradicata fides catholica, morum probitas, christiana erga proximum charitas, affabilis conversatio, flagrans zelus, mansuetudo, optima fama, gravitas et modestia, rerumque gerendarum prudentia, dexteritas ac discretio, quibus incessanter claruit, mihi fimissimam praebent spem: praefatum Ludovicum Haynald, qualitatibus et meritis insignem, ad gerendum cum salutis fidelium emolumento episcopale munus in Transsylvania, ad quod in qualitate coadjutoris [fol. 64r] cum jure successionis clementia Suae Majestatis Sacratissimae renunciatus habetur, – idoneum esse, ac talem futurum, ut ejusdem gubernium episcopale auxiliante Domino ad majorem Dei gloriam, clero vero ac populo dioecesis Transsylvaniensis in spirituale lucrum cedat. – Datum Budae in Residentia archiepiscopali die 4^a mensis Octobris, anno 1851.

[saját kezűleg]

Joannes Scitovszky
 Archiepiscopus Strigoniensis
 et Regni Primas

[pecsét]

2. SZAJBÉLY HENRIK TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1851. december 20.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 49–50.

1. Noscit testis illustrissimum ac reverendissimum dominum Ludovicum Hajnald, ab anno 1834, dum nempe promovendus in Collegio Pazmaniano Viennae³³ clericus, testis non est ei cognatus, vel affinis, nec secus ducitur partium studio.

2. Natus est in oppido Szécsény, archidioecesis Strigoniensis³⁴ parochia uti id litterae baptismales isthic adiacentes testantur.

3. Ipsum natum esse e legitimo matrimonio atque catholicis parentibus, eiusdem litterae baptismales testantur, sunt parentes honestae conditionis.

[fol. 49v]

4. Cum natus sit 1816, uti ex litteris baptismalibus patet, agit annum 36.

---

33 Bécsi (Pázmáneum)

34 Szécsény, Esztergomi (Főegyházmegye)

5. Praemissis quatuor minoribus ordinibus et tonsura, ordinatus est idem Ludovicus Hajnald 1839 in subdiaconum, diaconum, et presbyterum uti id documentum adjacens fide digne testatur.

6. In cura animarum prius constitutus sicut et nunc qua Cancellariae archiepiscopalis director, versabatur semper in ecclesiasticis functionibus devote, sacramenta pie suscipiebat, fama id de eo testatur.

7. Ut strenuus fidei orthodoxae defensor omnibus notus.

8. Est omnino bonis praeditus moribus ac innocentia vitae, fama nonnisi laudabilia de eo refert.

[fol. 50r]

9. Ut virum gravem prudentem tam in conversatione, quam et in actionibus officioso³⁵ se exhibuit.

10. Studuit theologiae et juri canonico in Universitate Viennensi annis quatuor, emeruit gradum doctoris in sacra theologia; est vir vastae eruditionis, ac idoneus ad alios docendos, patet eruditio eius ex sermonibus quos fovere solet.

11. In cura animarum qua cooperator, sub in qua professor theologiae, de nique³⁶ qua Cancellaria archiepiscopalis director, praeclara ubique posuit merita, signanter archiepiscopo Strigoniensi praelato suo in regenda dioecesi adiutricem ac utilissimam praestitit operam, id in archidioecesi Strigoniensi in vulgo³⁷ notum est.

[fol. 50v]

12. Nullum unquam scandalum dedit, neque impedimento canonico laborat, secus id testi innotuisset.

13. Cum dotibus supra memoratis praedictus sit, censeo in Domino illum dignum et idoneum esse, qui in coadiutorem episcopum, episcopi Transilvaniensis³⁸ promoveatur, eiusque promotionem utilem et proficuum eidem ecclesiae fore iudico.

3. SIMOR JÁNOS TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1851. december 20.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 251, foll. 53–54.

[fol. 53r]

1. Nosco a viginti annis promovendum dominum Ludovicum Haynald, ceu ipsius olim co-alumnus in seminario, et collega in officio; nullo nexu affinitatis aut cognationis eidem jungor, nec sum eidem nimium familiaris, sed neque aemulus vel odiosus.

---

35 Recte: officioso

36 Recte: denique

37 Recte: vulgo

38 Erdélyi (püspök)

2. Ex adnexo testimonio baptismali, sed etiam ax aliis fidedignissimis relationibus scio, eum natum esse in oppido Szécsén,³⁹ dioecesi Strigoniensi ingremiato.

3. Ex iisdem fontibus constat mihi, illum e legitimo matrimonio, atque ex honestissimis et catholicis parentibus natum esse.

4. Agit annum aetatis 36^{tu^m}, quippe natuo 1816 ut adneaxae baptismales docent.

[fol. 53v]

5. Ex adnexo testimonio ordinatus sed etiam propria scientia constat mihi, illum anno 1826 confirmatum, anno 1830 ad minores Ordines, anno autem 1839 die quidem 12ma Octobris ad subdiaconatum, die vero 13^{tia} ejusdem mensis ad diaconatum, denique die 15^a itidem ejusdem Mensis Octobris ad presbyteratum promotum fuisse.

6. Scio, quia vidi, illum frequentissime immo – si valetudo admisit – quotidie sacrae missae sacrificium celebrasse, festis vero diebus in sacro solemnibus pontificanti adstitisse; qua olim in populosissimis cristatibus cooperatore continuo fuit immo esse debuit in sacris functionibus. Scio porro ex experientia illum frequenter et devotissimum esse in susceptione sacramentorum.

7. Ex experientia scio, illum semper catholice vixisse, et in fidei puritate permansisse, immo cum accerrimus vim ex nunquam nun fuerit veritatis catholicae etiam scio, non paucos per ipsum ad fidem reductes, aut vero on eadem confirmatos fuisse.

8. Cum ejus acta et facta pluribus annis coram confluxerim, ex cetrissima scientia fateri possum, illum innocentia vitae, exemplarique morum probitate semet constanter distinxisse; fama illius non [fol. 54r] tantum in Strigoniensi dioecesis, sed in tota Ecclesia Regni Hungariae est integerrima.

9. E diuturniori, officioso quoque nexu scio, eum gravem, singulari prudentia et in gerendis rebus dexteritate praeditum virum esse.

10. Ceu illius olim coalumnus scio, illum sacratissimae theologiae e juri canonico in Universitate Vindobonensi⁴⁰ quatuor annis eminenti cum profectu vacasse, posso hos vero in hisce studiis tribus adhuc annis in Instituto sublimioris educationis presbyterorum ad Sanctum Augustinum Viennae uberius, ac ita se excohusse ut doctoris in sacratissima theologia lauream communes inter applausus consequeretur. Est vir amplissimarum cognitionum, et vere ea pollet doctrina, quae in episcopo requiritur ad hoc, ut possit alios docere.

11. Cum usque annum praesentem ejusdem cum illo dioecesis presbyter fuerim, perbene scio, illum duos ferme annos in cura animarum ceu cooperatorem Budae ac Pestini⁴¹ exegisse; postmodum munere professoris theologiae per annos 4 defunctum, tum⁴² officio secretarii primatialis admodum fuisse, nunc Cancellariae primatialis director est. Quod in omnibus hisce officiis insigni doctrina, incredibili zelo et solentia

39 Szécsény

40 Bécsi (Egyetem)

41 Buda, Pest

42 Beszúrt szó

versatus fuerit, comprobatur ex adnexo testimonio celsissimi ac reverendissimi principis primatis ex et archiepiscopi Strigoniensis; hoc ipsum etiam ex mea certissima scientia et experientia asserere et possum et debeo.

[fol. 54v]

12. Nihil horum scio, expertus autem sum in illo omnia his contraria, nempe exemplares merei, invictum in Ecclesiam Catholicam amorem, et securissimam adhaesionem, verno omnia laudabilia.

13. Sive spectem ipsius eruditionem prorsus singularem, maturum iudicium, prudentiam et dexteritatem in agendo, sive confiderem exemplarem vitae anteaectae probitatem, zelosumque fide catholicae convictissimus sum, quod et dignus sit, qui ad episcopalem dignitatem promoveatur,⁴³ et idoneum ad bene regendam inspecie ecclesiam Transilvaniensem, quae – ut quidem mihi certo constat – summa in desolatione constituta, plurimisque ob ingentem acatholicorum numerum periculo exposita praeter gratiam divinam nonnisi tunc restaurari, repurgari ac solidari poterit,⁴⁴ si⁴⁵ viro hujusodi dotibus a Deo exornato credita fuerit.⁴⁶

4. GAETANO ÉS EDUARDO SASSI TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Róma, 1864. szeptember 17.

ASV Dataria Ap., Processus Datariae, 226, foll. 27–28r.

1. Conosciamo benissimo di Persona ambedue noi testimoni l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignore Ludovico Haynald Vescovo di Transilvania nell'Impero Austriaco non siamo al medesimo congiunti in verun grado di parentela, nè a Lui troppo familiari nè emoli, laonde per la pura verità possiamo deporre quanto in appresso, ma alcune cose per udito fama, e relazione.

2. Sappiamo che Egli nel Concistoro del 15. Ottobre del 1852.⁴⁷ fù proclamato Vescovo di Ebron nelle parti degli Infedeli colla Coadjutoria al Vescovato di Transilvania a cui poi succedette.

3. Che ricevuta la Consecrazione quantunque non potè accedere alla sua Chiesa di Ebron perchè soggetta agli Infedeli, pure esercitò le funzioni Pastoralì avendo dovuto come Coadjutore dissimpegnare gli Uffici della Sede di Transilvania.

4. Succeduto poi a questo Vescovato e lasciato il titolo di Vescovo di Ebron attese maggiormente al bene di questa diocesi coll'amministrarvi i Santi Sacramenti, specialmente [fol. 27v] quello della Cresima.

---

43 Az eredetiben pontnak tűnik

44 Az eredetiben pontnak tűnik

45 Törölt szó következik

46 Az eredetiben a mondat végi pont hiányzik

47 Valójában ekkor az Erdélyi Egyházmegye kormányzását vette át.

5. Il medesimo certamente hà celebrato le Sacre Ordinazioni nei tempi stabiliti dalla Chiesa[.]

6. Che il medesimo sia un personaggio molto affabile e manierofo come generalmente si ritiene da quelle persone che lo conoscono.⁴⁸

7. [*nincs válasz*]

8. [*nincs válasz*]

[*fol. 28r*]

9. Finalmente possiamo attestare che tal personaggio è fornito di molte virtù le qualità del medesimo essendo state riferite, ed approvate dalla Santa Sede allorchè fu innalzato alla dignità Vescovile, però traslasciamo di enarrarle.

10. Che però lo reputiamo degnissimo di essere trasferito dalla Sede Vescovile di Transilvania al Arcivescovato di Cartagine, e quantunque questa Città si trovi attualmente sotto il giogo degli Infedeli, pure il Medesimo non tralascierà di diportarsi da Uomo insignito di tal dignità, dando sempre buon esempio ai fedeli nel modo che potrà.

5. RIMELY KÁROLY TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1867. május 3.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, foll. 114–115r.

1. Nosco e vita privata et publica ab annis plus quam viginti; praeter sincerum reverentiae cultum in nullo alio nexu constituor erga eundem.

2. Id publice notum est, et documentum authenticum perhibet.

3. Scio qua testis vitae ejus, eum infucata pietate in Deum, et ea quae Dei sunt eminenti in gradu pollere; charitatis ejus ardentis testes sunt plurima pia instituta ab eo erecta; prudentiam in gubernando arguit amor, adhaesioque continua fidelium condam suorum, sibi per omnia fata sincero affectu porro subditorum; robore oris eloquentis, et vitae integritate exemplariter praefulsit, ut cuncti norunt, semper et ubique.

[*fol. 114v*]

4. Jurium Ecclesiae acerrimus propugnator, quanta firmitate characteris in tutaendis aequi justique principiis gaudeat, novit universa patria; Ejus studia, bonis juribusque Ecclesiae augendis impensa, annales referunt dioecesis olim suae Transylvaniensis.

5. Ingenii admirabili facilitate et sublimi cultura praeditum, fata felicia prudentiam vitae pastoralis sanctam defaecatamque ex ore piissimo Summi Orbis Pastoris in aura civitatis sanctae ubertim educere,⁴⁹ ut adeo firmiter sperare liceat doctrinae suae, alio quin excellentis, incrementum mensura, saluberrime eum porro in medio fidelis populi operaturum fore!

[*fol. 115r*]

48 Az eredetiben a mondat végi pont hiányzik

49 Javított szó

6. Iuum transferendus archiepiscopus, olim qua episcopus Transylvaniensis in provincia Colocensi⁵⁰ exstiterit, ejus adjuncta optime nosse credi debet; ut autem maxime auctoritatis sedem hanc metropolitanam Colocensem ipse obtineat: bonum Ecclesiae ac nutantis Patriae urgentissime exposcit; maxima enim ille pollet per oras regni auctoritate, maximave fiducia populi, ut adeo velut probatum in igne tribulationum aurum dignissimus certe aptissimusque vulgo credatur qui sedem hanc avitam antistitum magnorum fortis teneat et defendat.

6. LOLLOK JÓZSEF TANÚVALLOMÁSA HAYNALD LAJOSRÓL

Bécs, 1867. május 3.

ASV Arch. Concist., Processus Consist., 261, fol. 117.

1. Cognosco archiepiscopum Carthaginensem Ludovicum Haynald trasferendum, personaliter, ab annis sedecim, - non sum ipsius consanguineus, cognatus, affinis, neque nimium familiaris, inimicus, vel odiosus.

2. Scio ipsum consecrationis munus suscepisse, - ex fide digno documento.

3. Publica notitia constat, eum pietatis charitatis et prudentiae in gubernando specimen dedisse ac verbo et exemplo profecisse.

4. In quantum publice constat scio eum Ecclesiae iura et bona auxisse, et strenue defendisse, in augenda item iurisdictione spirituali ac temporali diligenter se gessisse.

5. Cum transferendum inter celebratissimos sacratissimae theologiae doctores recenseri plus semel audiverim, scio ipsum vere ea doctrina pollere quae in archiepiscopo requiritur ad hoc ut possit alios docere.

6. Siquidem publice compertum sit, transferendum propter eximias suas qualitaliter apostolicas ad sedem metropolitanam Colocensem communi voto exoptatum fuisse eundem omnino [fol. 117v] dignum existimo qui trasferatur ad archiepiscopalem ecclesiam Colocensem, eiusque traslationem ipsi ecclesiae Colocensi utilem fore ac proficuum.

*Ft. Dr. Tóth Tamás
főiskolai docens, GFF*

---

50 Kalocsai (érseki tartomány)